

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

УДК 070.11.002.2 477

НЕДОПИТАНСЬКИЙ Микола Іванович

МОЛОДІЖНА ПРЕСА ЯК ФАКТОР СОЦІАЛІЗАЦІЇ: ТЕНДЕНЦІЇ,
ПРОБЛЕМИ, ТЕМАТИКА /1985-1990 роки/

Спеціальність 10.01.10 - журналістика

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття вченого ступеня
кандидата філологічних наук

КИЇВ - 1992

Дисертація виконана на
журналістики Київського уні

Науковий керівник - кандидат історичних наук, доцент
Андрієнко Л.М.

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук, професор
Качкан В.А.
кандидат філософських наук
Тетерук С.Ф.

Провідна організація - Львівський університет
імені Івана Франка

Захист відбудеться 24 грудня 1992 р. на засіданні
спеціалізованої ради Д 068.18.18 у Київському університеті
імені Тараса Шевченка: 252017, м. Київ, бульвар Шевченка, 14.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці
Київського університету імені Тараса Шевченка: Київ, вул.Володи-
мирська, 58.

Автореферат розіслано 24 листопада 1992 року.

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН УРСР

Учений секретар
спеціалізованої ради,
кандидат філологічних наук,
доцент

В.П.Олійник

Актуальність. Нинішні суспільні процеси активно впливають на систему засобів масової інформації, докорінно змінюється розуміння їхньої ролі, призначення, ведуться пошуки нових творчих підходів. Вітчизняна журналістика прагне об'єктивного погляду на перебіг сучасних подій, окреслює їхній зміст, бере участь у формуванні національної та суспільної свідомості. Таке спрямування вимагає глибокого осмислення, бо від нього певною мірою залежить становлення Української держави, усвідомлення її громадянами своєї спільності.

На свідомості сучасника відчутно позначається глибока суспільно-економічна криза, що веде до повсюдної зневіри, насто-рожує, закликає до роздумів над суттю суспільного поступу. "Хто каже "поступ", той каже одним духом дві речі, - зазначав Іван Франко. - Одно те, що все на світі змінюється і ніщо не стоїть на місці, а друге - друге не таке певне, більше питання, ніж твердження: чи змінюється на ліпше, чи на гірше?"¹

Це питання хвилює більшість людей, воно стає стрижневим у публіцистиці. А наблизитися до його розв'язання, вважаємо, можливо тільки шляхом осягнення внутрішніх взаємозв'язків суспільного поступу, усвідомлення діалектики соціальних процесів. Преса має значний вплив на формування суспільної свідомості, здатна скерувати її в те чи інше русло. Не випадково нині посилюється увага засобів масової інформації до соціальної тематики. Особливого розвитку вона набула в молодіжній періодиці. Це обумовлено тим, що нова генерація зростає, соціалізується за умов, коли відбувається переосмислення цінностей, руйнуються віджилі суспільні форми і вироблені десятиліттями стереотипи, зароджуються нові тенденції. Тому конче необхідно, щоб молода людина оволодівала методологією аналізу суспільних явищ і процесів, з допомогою якої могла б формувати власне світобачення, зважено оцінювати перебіг подій.

За останній період молодіжна преса набула певного досвіду у висвітленні суспільної проблематики. Започаткувалися нові творчі підходи, тематичні напрями, переглядаються традиційні формули взаємин журналістів з читацькою аудиторією. Як наслідок, цікавішими й змістовнішими стають публікації, об'єктивніше розкриваються інтереси молодого сучасника.

¹ Франко І.Я. Що таке поступ?//Зібр. творів:У 50т.-Т.45.-С.302

Новий стиль спілкування між редакцією та читацькою аудиторією, нарощування аналітичного потенціалу обумовили й деякі зміни в типології молодіжної періодики. Масового поширення набув молодіжний тижневик як принципово новий тип видання, покликаний вивести систему молодіжних засобів масової інформації на якісно вищий рівень творчого аналізу. Але відсутність теоретичної бази, практичного досвіду гальмували його розвиток.

В основу теоретичної діяльності періодики покладено соціальний вимір подій, фактів, процесів; тобто на передній план вийшов соціальний фактор - пізнання й відображення суспільних взаємин. Це дає підстави вести мову про соціалізуючу роль преси на сучасному етапі.

Питання соціалізуючого впливу журналістики, зокрема молодіжної, актуальне тим, що від нього значною мірою залежить динаміка процесів суспільного розвитку. Розуміння діалектики цих процесів додасть молоді як рушійній силі суспільства енергії, завзяття.

Цінним щодо цього є, на наш погляд, і осмислення досвіду творчої діяльності молодіжних видань, пізнання нових тенденцій, здобутків та упущень. Аналіз сприятиме вдосконаленню журналістської майстерності, формуванню наукового бачення соціальної проблематики.

Мета дисертаційної роботи. Автор поставив перед собою завдання розкрити соціалізуючу роль молодіжної періодики, її місце в прилученні підростаючого покоління до активного громадського життя, загальнолюдських цінностей, у становленні його нового, вільного від ідеологічних стереотипів і догм світогляду.

Становлення демократичних традицій, інститутів мотивує потребу узагальнення досвіду роботи журналістики по утвердженню в суспільстві цивілізованих засад. Молодь найчутливіше сприймає нові демократичні тенденції, прагне поглиблювати їх, тому дисертант вважав необхідним звернутися саме до цієї вікової групи, зосередитися на тих соціальних ознаках молодіжної читацької аудиторії, які впливають на суспільний поступ і розвиток засобів масової інформації.

Пресу ще називають четвертою владою, маючи на увазі її здатність скеровувати громадську думку в певне русло. Але владна роль буде непосильною для журналістики, якщо вона не пізнаватиме сучасного функціонування, тематичного спрямування, тенденцій. Дослідження саме цих провідних аспектів діяльності молодіжної

періодики - було важливим завданням дисертаційної роботи.

Досягнення поставленої мети можливе в результаті з'ясування таких проблем:

- які тенденції в діяльності молодіжної періодики сприяють ефективному опануванню молодими соціального досвіду та їхній участі в творенні нових суспільно-політичних відносин;
- чи близькі вони світобаченню сучасної читацької аудиторії;
- з допомогою яких механізмів можливо налагодити творче рівноправ'я у стосунках між виданням та його читачами;
- чим викликані докорінні перетворення в типології, функціонуванні системи молодіжної періодики;
- якими мають бути проблемно-тематична палітра в руслі соціалізуючого призначення видання, її зміст, пріоритети та шляхи творчого втілення;

- з допомогою яких методів доцільно вести журналістське освоєння дійсності як необхідної умови формування і творчого висвітлення соціальної проблематики.

Часові рамки дослідження визначаються 1985-1990 роками. Цей період діяльності молодіжної журналістики позначений суперечностями, бурхливим розвитком подій у суспільстві, обумовлених занепадом партійно-державної монополії у всіх сферах життя і утвердженням гласності, демократії, нового політичного мислення¹.

З висоти сьогоднішнього дня в дисертації критично оцінюються події окресленого періоду, виявлено новий підхід до розуміння творчої діяльності. На основі аналізу позитивного досвіду, упущень, новочасних тенденцій у періодиці зроблено наукові узагальнення, які допомагають глибше пізнати роль молодіжної журналістики. Не все, що здавалося тоді зразком майстерності, витримало випробування часом. Досвід необхідно аналізувати ретельно, враховуючи реалії сучасного життя. Негативний результат також має певну вартість для науки і в сукупності з позитивним він дає цілісне розуміння явищ та процесів.

Історіографія теми. Сукупність наукових досліджень, присвячених обраній темі, свідчить про те, що наукове осмислення ролі молодіжної преси велося всебічно: від становлення до висвітлення різних аспектів діяльності. Передусім слід згадати монографії

¹ Див.: Сахаров А.Д. Мир, прогресс, права человека. -Л.: Совет. писатель, 1990. -С.81.

В.М.Ганічева та О.О.Шилова, де авторами було здійснене цілісне охоплення об'єкта дослідження.

В історіографії теми простежується певна закономірність. Спочатку дослідники спрямовували свої зусилля на виділення молодіжної періодики з допомогою методу порівняльного аналізу із загальної системи преси. Типологічні особливості аналізували: Г.І.Машуков, З.М.Налбандян, В.В.Тулупов; функціональні - А.Ш.Іоселіані, Н.Ф.Рубанова, Г.Г.Шуйська.

Цілу низку досліджень присвячено тематичній палітрі молодіжних ЗМІ - це наукові праці В.А.Жадько, О.С.Мороз, Т.О.Приступенко, І.К.Стародумової, М.П.Присяжного, Л.В.Хочунської та ін. Безумовно, названі автори зробили вагомий внесок у вивчення об'єкта, вдосконалення журналістської практики, проте аналіз лише окремих тематичних напрямів не зміг сформувати цілісного уявлення про загальну тематичну політику видань, її закономірностей, чинників. Видається доцільним комплексний підхід, який сприяє узагальненому баченню проблеми.

Наведені дослідження мусимо оцінювати з певної історичної відстані. Еволюція суспільної свідомості, наукової думки свідчить про те, що здебільшого вони формувалися в умовах догматичних нашарувань. Аби позбутися їх, учені звертаються до істинних наукових критеріїв, об'єктивних оцінок. В журналістській науці перші кроки на цьому шляху зроблено О.Т.Барішпольцем, І.М.Дзялошинським, А.З.Москаленком, В.А.Качканом, С.К.Рошином та ін.

Своєрідною віхою в цьому процесі є колективна монографія "Журналістика в умовах гласності". Її автори зосередили свої зусилля на вивченні визначальних аспектів ролі ЗМІ в сучасній політичній системі. Окремий розділ монографії присвячено молодіжній періодиці, де розглянуто деякі її організаційно-структурні зміни.¹

В еволюції журналістикознавства помітним є і науковий доробок В.В.Лизанчука. Цікавий він тим, що безпосередньо стосується теми нашого дослідження, висвітлює низку соціально-психологічних аспектів впливу засобів масової інформації на молодь, а також торкається проблеми реформування журналістської творчості. В

¹ Журналістика в умовах гласності/А.З.Москаленко, В.А.Качкан, І.Г.Мащенко та ін.-К.:Либідь, 1991.- 192с.

подібному руслі проведено дослідження Б.В.Потятиника.

Керуючись новочасними явищами в суспільстві, науці, ведуть науковий пошук і дослідники молодіжної преси. З'явилася низка цікавих статей самих журналістів-практиків, що дають первісне осмислення досвіду роботи (Мусафірова О. Революція на шостому поверсі//Журналіст України.-1990.-N 10.-С.26-30; Смага В. Смерть с чувством собственного достоинства// Независимость. 1992. - 13. 03 та ін.). Поглиблений аналіз розпочатої справи продовжено в працях науковців. Перші начерки нових тенденцій, перетворень у молодіжних засобах масової інформації знаходимо в працях С.К.Шайхитдиновой, в яких, зокрема, виділено деякі грані соціальної тематики: соціального захисту молодих, суспільно-особистісних взаємин тощо¹. Проте аналізуючи їх, дослідник здебільшого керувалася ідеологічними мотивами. Наприклад, висвітлення зв'язку "молодь - суспільство" зведено до таких аспектів: подолання наслідків політики обмеження організаційної самостійності комсомолу, що мало місце в минулому; утвердження політичного статусу ВЛКСМ: Тобто діяльність молодіжної преси вивчено не в широкому суспільно-політичному руслі, а з певних ідеологічних позицій.

На належному аналітичному рівні проведено дослідження М.С.Тимошика. Робота привертає увагу всебічним охопленням проблематики молодіжної журналістики: функціонування, управління, організаційної діяльності. В.Ф.Іванов з допомогою методу контент-аналізу простежує тематичну площину її діяльності.²

Сучасна газетна практика дуже різнобарвна, мінлива, чим і приваблює науковців. Однак, на нашу думку, її осмисленню бракує пізнання глибинних взаємозв'язків, котрі зумовлюють динаміку суспільних перетворень.

Новизна дослідження. Пропонована дисертація - одне з перших досліджень соціалізуючої ролі молодіжної періодики в умовах роз-

¹ Див.: Шайхитдинова С.К. Тенденції розвитку молодежних газет//Журналистика и перестройка: Учеб.пособ.-М: Из-во МГУ, 1989.-С.96-100.

² Див.: Тимошик Н.С. Молодіжна преса України: структура, управління, функціонування на сучасному етапі (1985-1990р.): Дис...канд.філол. наук.-К., 1991.-160 с.; Іванов В.Ф. Проблемы производительного труда учащихся и студентов на страницах молодежной печати Украины: Автореф. дис...канд.филол.наук.-К., 1991.-16с.

будови незалежної Української держави. Вістря пошуку передусім спрямовано на виявлення тих чинників, що спрямовують розвиток системи молодіжних засобів масової інформації, - тобто аспекту, який досі в нашій науковій літературі не розглядався.

Зосереджено увагу на питаннях, розв'язок яких сприятиме глибокій орієнтації молоді в сучасних суспільних процесах, діалектичному розумінню нею необхідності кардинальних соціальних перетворень, що досі поки що не відбито належним чином у журналістській науці.

Новизна роботи полягає і в якісно новому підході до оцінки творчого доробку редакційних колективів; до вивчення структури, функціонування періодики, а також аналізу новітніх тенденцій у тематиці.

Об'єкт дисертаційного дослідження - система молодіжної періодики, рушійні фактори її розвитку. В досліджуваній період /1985 - 1990 роки/ вона мала чітко окреслену структуру: центральні видання, республіканські, обласні. Меншовартісними вважались обласні молодіжні газети, а республіканським і, зокрема центральним, надавалася першочергова увага, передусім - матеріально-технічне забезпечення.

Такий підхід відповідним чином позначився і на творчому рівні діяльності преси. Республіканські, а особливо центральні видання, в цей період мали змогу глибше і різнобічніше аналізувати дійсність, активніше розвивати суспільно-політичну проблематику. Саме тому автор дисертації частіше звертається до творчої практики "Комсомольської правди", "Комсомольського знамени" /"Независимости"/, "Молоді України", особливо коли йдеться про доцільні варіанти розв'язку журналістськими засобами складних і суперечливих питань суспільного розвитку. Проте автор далекий від ідеалізування діяльності цих видань, публікації яких не завжди об'єктивно відображували реальність.

Дисертант посилався також на досвід роботи газет: "Ленінська молодь" /"Молода Галичина", Львів/, "Молода гвардія" /Київ/, "Комсомолец Запоріжжя" /"Миг"/, "Комсомолец Донбасса", "Ровесник" /Тернопіль/ та інші.

Предмет дослідження - тенденції, проблеми, тематика сучасних молодіжних газет у руслі соціального призначення преси.

Методологічною, теоретичною базою дисертації послужили погляди видатних представників світової філософської думки, різних її напрямів: Аристотеля, Платона, Сократа, Гегеля, К.Маркса та

інших, а також українських просвітителів: Г.С.Сковороди, М.П.Драгоманова, І.Я.Франка, М.С.Грушевського.

Осягненню поняття "соціалізація" сприяла творчість таких мислителів, як М.О.Бердяєв, А.Ф.Лосєв, П.О.Флоренський, В.Франкл.

В аналізі сучасної газетної практики, її взаємозв'язку з багаторічним досвідом попереднього розвитку вітчизняної журналістики суттєвий вплив на формування оцінок та висновків автора справили роботи відомих учених у галузі теорії і практики преси: В.М.Горохова, В.Й.Здоровеги, В.А.Качкана, А.З.Москаленка, Є.П.Проніна, Є.І.Прохорова, М.І.Скуленка, В.Н.Фоміних, В.С.Хелемендика, В.В.Учонової та інших; також дослідження, що аналізують творчі можливості журналіста, цілого редакційного колективу: Л.М.Андрієнко, Р.Г.Бухарцева, В.М.Теплюка.

Нові аспекти впливу молодіжної преси на громадянське становлення підростаючого покоління дисертант виявляв з допомогою праць І.В.Бестужева-Лади, Н.П.Іщенко, І.С.Кона, В.В.Лизанчука, С.С.Леванова. Усвідомленню діалектики розвитку суспільства, розумінню сучасних явищ, подій сприяли роботи політологів: А.І.Бутенка, А.М.Ціпка, О.Н.Яковлева; відомих українських публіцистів, письменників: О.Т.Гончара, І.М.Дзюби, І.Ф.Драча та інших.

Практичне значення дослідження. Злам віджилих основ суспільності спонукає нас до пошуків нових принципів суспільно-політичних взаємин. Преса здатна активно залучати до їх формування молодь, тому вивчення її діяльності в цьому напрямі має особливе значення для становлення державності, вдосконалення суспільної організації.

Досі вітчизняна журналістика стояла осторонь аналізу стрижневих проблем соціальної організації суспільства, допускала спотворення картини реального життя. Нині ж відбувається формування нового журналістського світогляду, що ґрунтується на об'єктивних законах пізнання, тому теоретичні висновки дисертації могли б сприяти підвищенню рівня майстерності журналістів-практиків, вдосконаленню діяльності молодіжної періодики.

Основні положення дисертації викладені в наукових публікаціях /список додається/, у виступах на наукових конференціях, нарадах журналістів-практиків.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків та списку літератури.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, новизну, практичне значення, визначено мету й завдання, часові межі, викладено історіографію проблеми.

У першому розділі "Сучасні тенденції в організаційно-творчій діяльності молодіжної преси" здійснено спробу всебічного аналізу організаційно-творчих змін у молодіжній журналістиці. Вони обумовлені передусім соціальною суттю читачької аудиторії, що формується під впливом сучасних суспільно-політичних перетворень.

Виділено головні соціальні ознаки молодіжного середовища: самопізнання та самоутвердження. Зокрема, досліджено проблему впливу преси на самосвідомість підростаючого покоління, на пошуки мети реалізації соціальної енергії молодих. Періодичні видання обирали найрізноманітніші напрямки. Приміром, Львівська газета "Ленінська молодь" /нині "Молода Галичина"/ зосереджувалася на національно-просвітницькому аспекті. Понад 80 її публікацій (з середини 1989 до середини 1990 року) було присвячено неформальному рухові Галичини, у яких віддзеркалено національний поступ, причетність до нього юнацтва, засвідчено концептуально-цілісний аналіз подій. Київська "Молода гвардія" спрямовувала своїх читачів у дещо інше русло - закріплення молоді на селі. Але тут далися взнаки традиційні підходи, нехтування реальною дійсністю, підміна аналізу голослів'ям, прагнення видати бажане за дійсне. Все було зведено до чергової "кампанії" по впровадженню на селі оренди. Впродовж 1989 року газета присвятила цій проблематиці близько сотні матеріалів, хоча лише кілька з них засвідчували суперечність між командно-адміністративною формою управління та особистісною ініціативою, відстоювали законодавчий розв'язок проблеми власності, решта - переважано агітаційно-схвальні мотиви. Журналісти не усвідомили соціального стрижня теми.

На основі виділених ознак обґрунтовано необхідність перегляду взаємин між читачем та газетою. Зміна традиційної схеми: аудиторія - об'єкт, преса - суб'єкт можлива передусім завдяки визнанню інтелектуального потенціалу молодої особистості. Це означає: зміст газети має охоплювати найсуперечливіші питання суспільного буття; залучення читача до пошуку відповідей на них стимулює соціальну творчість. Трансформацію суб'єктно-об'єктних відносин доцільно здійснювати шляхом спільного, рівноправного осмислення соціальної проблематики.

Колективне дослідження - нова й важлива грань діяльності

сучасної молодіжної журналістики. Читач виступає тут носієм соціально-конкретної ролі, цінність його думки полягає в тому, що вона є свідченням соціальної практики, а журналісту відводиться роль концептуально-цілісного осмислювача. Отже, створюється основа для утвердження комунікативності, яка є одним із каналів реалізації творчої енергії особистості, формою втілення її соціальності. Завдяки комунікативності преса здатна реально виконувати роль соціалізуючого фактора в суспільстві.

Автор простежує також нові функціональні ознаки преси, відзначає їхній суспільно-політичний зміст, аналізує цілісний функціональний напрям, який являє собою сукупність знань про соціальну дійсність.

Мета і зміст соціально-пізнавальної функції обумовлені характером сучасних суспільних взаємин. Вона охоплює провідні сфери життя, осмислює нові явища, тенденції, розкриваючи причинно-мотиваційні зв'язки. Практика свідчить, що газетярям далеко не завжди вдається пізнати протиріччя повсякденних фактів чи явищ, трапляються прикрі випадки журналістської безпорадності. Приміром, для донецької молодіжної газети неабияким творчим і світоглядним випробуванням стало висвітлення перших шахтарських страйків (літо 1989 року). Спинившись у центрі робітничого руху, журналісти прагнули дослідити небачене досі явище. Що спонукало шахтарів до страйку? — запитувало видання (1989.22.07). Відповідь зводилася до таких аспектів: нестача житла, харчування, мила... Але далі виник феномен благополучної шахти, де подібні проблеми були майже вирішені, а гірники все ж приєдналися до страйкуючих. Така обставина завела аналіз у безвихідь, журналісти не в змозі були розгадати феномен невдоволення, подивитися на явище крізь призму власності, господарської самостійності.

Для соціальної орієнтації молодому читачеві важливо знати і головні ознаки суспільства, в якому він живе, тим паче, що суперечки навколо них точаться дуже бурхливо. Заслужовують уваги ті видання, які прагнуть до розмаїття міркувань, співставляють протилежні думки, бачення.

Повноцінна соціалізація неможлива без успадкування минулого соціального досвіду. Тому зміст соціально-пізнавальної функції повинен охоплювати також історичний напрям, покликаний формувати історизм мислення.

Таке мислення передбачає необхідність розглядати будь-яке

явище суспільного життя як складову частину історичного розвитку, відкидати упередження чи індиферентність. Завдяки цьому формується відчуття історичного процесу, його мінливого характеру, усвідомлення свого місця в ньому, наукове розуміння сучасних подій.

Пізнання доцільно вести на буденному рівні читачької свідомості, відштовхуючись од повсякденних фактів. Молодому читачеві важко розгледіти за ними ті чи інші соціальні явища, процеси, він шукає відповідь на свої запитання в газеті, але, на жаль, не завжди їх там знаходить. Нерідко автори газетних публікацій трактують мотиваційну основу факту лише крізь призму морально-етичних категорій, нехтуючи соціальними умовами життєдіяльності. Візьмемо, для прикладу, типовий судовий нарис із сторінок тернопільського молодіжного тижневика "Ровесник" під назвою "Юра" (N 10.1990 р.). В центрі розповіді - доля важкого підлітка, який займається дрібними крадіжками. Досліджуючи причини Юриного падіння, автор описує жалюгідні умови існування сім'ї, де росте підліток. Здавалося б, дослідницький шлях обрано вірно, але журналіст несподівано відкидає його, зводячи все до сумнівної тези: подібне сталося тому, що ми втратили людяність.

Отже, складовими частинами соціально-пізнавальної функції є: осмислення суті сучасного суспільного поступу як певної структурно-цілісної системи, пізнання її історичного минулого та його проєкція на сучасну соціальну практику.

Слід виділити ще одну функціональну ознаку в системі молодіжної періодики - опонування, тобто явища, коли преса стає своєрідним опонентом молоді під час взаємня із державою, висловлює прагнення, погляди юних.

Нова соціальна суть читачької аудиторії, нові ознаки функціонування, врешті, принципово відмінна громадсько-політична атмосфера в суспільстві не минули і типологію і структуру газетної періодики. В дисертації простежено, які саме нові типологічні елементи з'явилися за останній період, наскільки вони доцільні, чим умотивовані. Зокрема, всебічно розглянуто молодіжний тижневик як типологічно нове утворення, що набуло масового поширення.

Під час вивчення тижневика було взято до уваги методику типологічного дослідження, розроблену А.Акоповим. Він вважає, що новий тип видання виникає завдяки трьом елементам: засновникові,

меті і завданню, читачькій аудиторії¹. Саме останній, на думку автора дисертації, зіграв вирішальну роль у поширенні тижневика. Річ у тім, що інформаційне наповнення газетних сторінок не відповідало соціальній суті молодіжного середовища, яке тяжіло до осмислення, пізнання. Читач прагнув роздумів навколо складних питань дійсності. Газета із щоденною періодичністю не може повною мірою задовольнити це прагнення, що спонукало засновників змінити періодичність видання.

Проте наведених елементів недостатньо для створення справді дійового тижневика. Деякі редакції, змінивши періодичність та вивіску, не добилися потрібного результату. Автор розвиває й інші ознаки нового типологічного виду. Однією з них є творча зрілість редакційного колективу, що дає можливість перейти на іншу форму творчої діяльності. Вона розглядається на рівні виконання та управління. Перший охоплює основу редакційного колективу - журналістів, другий - керівництво редакції, редколегію.

Творча зрілість кореспондентів - це не що інше, як міра їхньої соціальної зрілості, тобто вміння публіцистично сприймати соціальне середовище, осягати суть буденних явищ, фактів, увага до актуальних проблем молоді, а також здатність серцем вболівати за їхнє пізнання та розв'язання.

Журналістська реальність свідчить, що нерідко на перепоні нововведення може стояти редакційне керівництво, тому рівень управління теж має неабияке значення. Здатність редакторату долати інерцію, догматизм мислення, уміння виділити найсуттєвіше із соціальної проблематики, визначити творчі методи його адекватного відображення на газетних сторінках - запорука успіху.

Подальше становлення тижневика не обійдеться без вдосконалення внутрішньої структури. Практика вимагає перегляду назви відділів згідно з новими функціональними завданнями преси. Справа, звісно, не лише в зміні вивіски відділу. Важливо визначити змістове наповнення редакційного підрозділу, керуючись загальною концепцією видання.

У редакції обов'язково потрібен підрозділ, який би відіграв роль концептуально-цілісної соціалізації читачької аудиторії, тобто поширював базові методологічні знання, необхідні

¹ Див.: Акопов А. Методика типологического исследования периодических изданий на примере специальных изданий. - Иркутск: Изд-во Иркутского университета, 1988. - С.37.

для осмислення соціальної інформації, розкривав систему цінностей, орієнтири нового суспільного мислення.

Соціальне пізнання не може обмежуватися лише системно-пояснювальним рівнем аналізу, тому в організаційній структурі важливо передбачити напрям, головною метою якого є об'єктивне відображення повсякденності, осмислення буденних фактів, явищ, пошуки мотиваційної основи подій. Такий напрям можна назвати публіцистичним, бо його характер відповідає принципам і законам, на яких ґрунтується публіцистика. Отже, в редакції тижневика доцільно створити відділ публіцистики, що раніше вважалося ознакою лише літературного журналу.

Утвердженню публіцистичного напрямку сприяє й нове структурне утворення - корпус оглядачів, куди входять досвідчені журналісти-аналітики. Оглядач має вільний творчий вибір, не обмежений певними тематичними рамками, що дає йому можливість "оглядати" в режимі швидкого реагування на будь-яке актуальне явище, факт соціальної дійсності щодо молодіжного середовища. Вже сам статус оглядача постійно скеровує журналіста на "гостру тему", її осмислення, що, безумовно, значно поглибить зміст газети.

Автор не мав наміру окреслювати діяльність кожного підрозділу. Редакція, зважаючи свої кадрові можливості, керується власним баченням, може визначитися самостійно. Завдання полягало в іншому - сформуванню напрямів, на основі яких доцільно втілювати структурну політику тижневика. Ними є концептуально-цілісний та публіцистичний напрями. Незважаючи на методологічну протилежність, в сукупності вони утворюють своєрідне осмислювальне перехрестя, перетинаючи яке молодий читач збагачує власний світогляд.

Аналіз організаційно-творчої діяльності молодіжної періодики за останній період свідчить, що журналістика тісно поєднана із суспільним поступом, який обумовлює її функціонування, мету і призначення. Водночас вона суттєво впливає на розвиток суспільної думки, формування світогляду. Її еволюційний розвиток безпосередньо залежить від рівня суспільної свідомості. Тому певні упущення, що мали місце в роботі, мотивуються як рівнем журналістської творчості, так і суспільно-політичною атмосферою в країні. Усвідомлення суті новочасних тенденцій, їхньої еволюції буде на користь розвитку обох взаємодіючих систем.

У другому розділі "Проблемно-тематичні пошуки молодіжного

видання" розкриваються соціальна тематика, її зміст, шляхи творчого втілення, дано також її наукове визначення.

Соціальна тема - це узагальнена модель соціальної дійсності, що відтворює на сторінках періодичних видань соціальні процеси, явища, тенденції з метою їх осягнення та засвоєння читацькою аудиторією.

Значну увагу приділено проблемному колу соціальної тематики, воно являє собою розмаїття складних, часто суперечливих, навіть безвихідних напрямків соціального розвитку, об'єднаних у процесуальну єдність.

Журналістам важливо усвідомити проблему як цілісне протиріччя, бо нерідко її ототожнюють з будь-яким окремим фактом у вузькому розумінні, що значно обмежує аналіз. Проблема - це суспільно значуще, складне завдання, розв'язання якого знайти нелегко, отже, при висвітленні її не доцільно обмежуватися спогляданням. На проблемний зміст суттєво впливає часовий фактор, який обумовлює пріоритети.

Проблемний вибір відіграє важливу роль у журналістській практиці. Потрібен постійний і наполегливий пошук. При цьому газета не повинна довгий час культивувати ту саму проблему, бо це набридає читачеві, втрачається свіжість змісту. Автор пропонує своєрідну шкалу проблемного вибору, яка охоплює такі аспекти: соціальна вагомість, концепція адресата (поєднання змісту проблеми із життєвим досвідом молодого читача), відтворення спектру соціальних взаємин.

На її основі, виділено найважливіші проблемні грані. Серед них, зокрема, тема суспільного ідеалу. Упродовж другої половини вісімдесятих років відчутним був процес переосмислення громадською думкою соціалістичного ідеалу. Бурхливі суперечки навколо нього тривають і досі. Молодіжна преса здебільшого переходить від захоплюючих оцінок (у минулому) до нищівної критики соціалізму нині. Але слід пам'ятати, що соціалізм як суспільний ідеал виник не за часів так званої радянської доби, людство створило його значно раніше. Приміром, М. Драгоманов сприймав його як громадський поступ,¹ І. Франко зазначав,² що ідея соціалізму прагне загаль-

¹ Див.: Драгоманов М. Шевченко, українофіли і соціалізм//Вибране.- 2 К.: Либідь, 1991.- С.375.

Див.: Франко І. Що таке соціалізм?//Збір. творів: У 50т.-Т.45.-С.50

ної свободи всіх людей. Тобто йдеться про те, що журналістика має зважено висвітлювати цю тему, не впадаючи в крайнощі.

Суперечливий характер має також проблема історизму як складова частина соціальної теми. Журналісти, порушуючи історичні питання, виділяють здебільшого краєзнавчі, просвітницькі ознаки. Поза увагою залишається соціальність, тобто розгляд історичної події, факту в руслі існуючої соціальної системи. Саме такий підхід досить рідко зустрічається в пресі, бо вимагає значних інтелектуально-творчих зусиль.

У дисертації наведено приклад із газети "Комсомольская правда", де відображено соціальність історичного погляду. Це інтерв'ю з істориком Г. Богдановим "Вкрадена перемога", опубліковане напередодні Дня Перемоги (5.05.1990 р.). Автори переглядають традиційні історичні стереотипи, які спотворюють історичну картину. На документальному матеріалі переконливо доводиться, що перемога стала провісником свободи, вселила в масовій свідомості надію на зміну існуючих форм суспільства. Але сталінська система зуміла закріпити волелюбність народного духу. Трагедія полягає в тому, зазначали автори, що народ не мав механізму, аби прогнати збанкрутіле керівництво, не віддати йому Перемогу в 45-ому.

Думка суперечлива, але справа не в ній, а в тому підході, який засвідчено тут, тобто історичну подію розглянуто під соціальним кутом зору.

В дисертації доводиться теза: під час підготовки матеріалу на історичну тему доцільно враховувати два важливі аспекти: перший - сприймати минулий досвід позитивного чи негативного характеру, як соціальний набуток; другий - наполегливо заглиблюватися у внутрішні зв'язки, механізми, які пояснюють різноманітність, суперечливість минулого.

У руслі історичної теми варто розглядати й питання, відоме під назвою "конфлікт поколінь". Спілкування поколінь на суспільно-політичні теми часто відбувається вельми бурхливо. Непорозуміння можна уникнути завдяки самоаналізу, тобто спрямувати кожну вікову групу на аналіз себе як спільності того часу, на який припадає стрижень соціальної дії. Самоаналіз дає змогу старшому поколінню пізнати в своєму соціальному досвіді не лише те, що гідне успадкування, а й визнати хибність окремих поглядів, дій. Молодших самоаналіз стримуватиме від надмірного егоїзму, поверхового сприйняття світу.

Далі в цьому розділі виділено проблему взаємовідносин особистості й суспільства, яка актуальна нині тому, що триває процес формування соціально активної особистості, молодь стає суб'єктом соціальної дії, усвідомлює себе цілісною групою. Преса покликана консолідувати її шляхом вивчення, дослідження набутого соціального досвіду.

Дослідницький аспект надасть молодіжному читацькому середовищу внутрішнього соціально-осмислювального поштовху, наповнить повсякденність певним смислом, скеровуватиме діяльність, формуватиме основу соціального гумусу.

Завдяки періодиці можна простежити еволюцію молодіжної свідомості. Спочатку в узагальненому портреті сучасника переважала особистість, яка прагнула до суспільного оновлення, але пов'язувала свої надії не з докорінними реформами, а з певними змінами локального характеру. Преса всіляко підтримувала цей штрих, чим і гальмувала світоглядний розвиток. Зокрема, газета "Комсомольская правда" орієнтувала молодь на романтичне сприйняття реальності, оманливу участь у громадсько-політичному житті. Лейтмотивом численних публікацій, присвячених перебудові, була теза - "моя перебудова" на робочому місці. Безумовно, це відвертало увагу читача од глибинних суспільних протиріч, свідчило про прагнення журналістів спрямувати свою діяльність у традиційне русло, їхнє нерозуміння соціальної суті процесів. Щоправда, лінія видання далеко не завжди збігалася з читацькою позицією. Приміром, не зрівняти ідеологію виконроба-одинака перебудови з таким міркуванням: "Ми все бачимо, все розуміємо, коли нам кажуть: "Беріть владу в свої руки. Дійте, творіть, кажіть голосно..." А як я цю владу візьму? Хто це мені її віддасть? Нові вибори? Можливо. Побачимо" (25.03.1987 р.).

На жаль, газета не підтримувала і не розвивала подібних думок, відбувалося своєрідне роздвоєння пізнання.

Цілісне осмислення пресою ролі молодої генерації в сучасний проміжок часу є необхідною умовою громадянського зростання юнацтва. Доцільно також засвоїти позитивні елементи досвіду з попередньої журналістської практики, надто тієї незаперечної істини, що осмислення має бути рівноправним і ґрунтуватися на об'єктивних законах пізнання, враховуючи реальне світобачення молодих.

Болучим питанням особистісно-суспільних взаємин є також проблема соціальної справедливості. Молодіжні видання охоче

АН УРСР

висвітлюють її. Можна окреслити два русла її творчого розв'язку: буденно-побутове (умови життя, праці) і законодавче (правовий аналіз).

Поняття "соціальна справедливість" упродовж досліджуваного періоду активно переосмислювалося суспільством, громадською думкою, що відбилосся й на сторінках періодики. Це можна простежити, приміром, на добірках рубрики "Чи легко бути молодим", яка довгий час велася на сторінках газети "Молодь України". Спершу в ній переважали публікації, які спотворювали саме поняття, трактуючи його як загальну рівність. Згодом тут почали з'являтися глибші матеріали, де відчувався пошук такого способу життя, який сприяв би утвердженню гідності молодої людини. Одне слово, газета обстоювала соціальну активність у досягненні соціальної справедливості.

Перелік проблем соціальної теми можна було б продовжити. У дисертації виділено найважливіші. Разом з тим окреслено напрямки пошуку нових проблемних граней, обумовлених мінливим характером суспільного розвитку.

Аналіз засвідчив, що молодіжна проблематика - це здебільшого соціальні проблеми цілого суспільства, сприйняті молодими кризь призму свого вікового бачення. Фактично всі теми своєю суттю загальносуспільні. Тому недоречно зводити молодіжну тематику переважно до проблеми дозвілля, моди тощо. На часі не механічне розширення тематичного діапазону, а збагачення його змісту соціальністю.

У висновках підбито підсумки аналізу, зроблено висновки, викладено практичні рекомендації з питань соціалізуючої ролі молодіжної періодики.

У дисертації зроблено спробу дослідити, як, у який спосіб, з допомогою яких прийомів та засобів, молодіжна журналістика здатна впливати на формування світогляду нової генерації, залучати її до соціальної активності. Теоретично й практично доводиться загальне положення роботи - молодіжна преса є важливим чинником соціального становлення підростаючого покоління. При цьому особливу увагу звернуто на те, що в основі пізнання й відображення засобами масової інформації соціальної дійсності має бути концептуально-цілісний підхід, який дає змогу всебічно осягати перебіг сучасних подій, виявляти причинно-мотиваційні взаємозв'язки. Як наслідок, газетні сторінки виконують роль не тільки каналу поширення суспільно-політичної інформації, а й за-

собу спілкування, осмислення навколишнього світу. Отже, як бачимо, провідною ознакою сучасної періодики стає комунікативність. Її утвердження мотивує перегляд традиційної схеми суб'єктно-об'єктних взаємин, що мають ґрунтуватися на реальній взаємодії, спільному пізнанні, під час якого читач виступає носієм суспільно-конкретної ролі, а журналіст теоретично обґрунтовує читацьке свідчення.

В еволюційному руслі системи засобів масової інформації для молоді відбулися певні функціональні, структурні, типологічні перетворення. Зокрема, на передній план вийшла суспільно-пізнавальна функція, її вістря спрямоване на осмислення нинішніх процесів, історичної минувшини. Масового поширення набув тижневик як новий типологічний вид. Проте аналіз засвідчує, що нерідко журналісти керуються і віджилими принципами, вдаються до голослів'я, видаючи бажане за дійсне. Це обумовлено невмінням виявляти соціальний стрижень дійсності, подій, явищ. Звідси - висновок: успішне виконання молодіжною періодикою соціального призначення можливе за умови опанування журналістами соціологічних знань про суспільство, законами його розвитку.

Соціалізуюча роль молодіжної преси мотивує й певну тематику, що охоплює такі аспекти:

- осмислення соціального стану суспільства, тієї соціальної ідеї, на якій воно базується;
- аналіз минувшини крізь соціальну призму, що відтворює соціальний досвід, набутий попередниками;
- усвідомлення діалектики взаємин: молода особистість - суспільство - держава;
- згуртування молодого покоління в цілісну соціальну групу, яка має спільні ознаки, об'єднується почуттям відповідальності за суспільний поступ, ефективне державотворення.

Дієвість періодики в руслі соціалізації залежить і від того, як журналісти розуміють призначення та роль сучасної молоді. В дисертації робиться висновок, що творчі зусилля в такому разі варто спрямовувати на:

- формування в свідомості молодого читача почуття громадянської гідності, особистісної непересічності;
- усвідомлення молодою людиною своєї ролі в системі суспільних взаємин, вагомості конкретних дій, вчинків.

Період з 1985 до 1990 роки був для молодіжної преси першою

3472-17

сходиною до об'єктивного ос
з-під жорсткого ідеологічног
відбилися суспільні суперечності, поступ суспільної думки. вив-
чення досвіду, здобутків та упущень має важливе значення для
поліпшення сучасної діяльності молодіжних засобів масової інфор-
мації.

На тему дослідження автором опубліковано такі праці:

1. Питання ідейно-політичного виховання підростаючого по-
коління на сторінках молодіжної преси// Журналістика на етапі
удосконалення соціалізму: Тези доповідей I науково-практичної
конференції молодих учених факультету журналістики і жур-
налістів-практиків.-К.,1985.-С. 5-6.

2. Специфіка ідейно-політичної спрямованості тематики мо-
лодіжної газети// Журналістика на етапі удосконалення
соціалізму: Тези доповідей II науково-практичної конференції мо-
лодих учених факультету журналістики і журналістів-прак-
тиків.-К.,1986.-С. 4-5.

3. Взаимоотношения молодежной аудитории и печати в контек-
сте понятия "социализация"//Молодежная печать: история, современ-
ность, взгляд в будущее: Тезисы научно-практической конференции
19-21 декабря 1989 года.-К.,1989.-С. 55-57.

4. Агітувати чи пропагувати? // Журналіст України. -1990 .
-N 10.-С.9.

5. Краплина історії// Юнкорівський блокнот.-К.:Молодь,
1990.-С. 5-10.

Подп. в печ. 25.08.92. Формат 60x84/16. Бум.офс.

Печ. офс. Усл. печ. л. 116 . Усл.кр.-отт. 14 .

Уч.-изд.л. 10 . Тираж 100 экз. Заказ 1293 .

Институт проблем материаловедения
им. И.Н.Францевича АН УССР.
252680 Киев 680, ГСП, ул.Кржижановского,3.

Участок оперативной полиграфии
Института проблем материаловедения
им. И.Н.Францевича АН УССР.
252680 Киев 680, ГСП, ул.Кржижановского,3.